

podání historie souvisí i Pavláskova snaha uchovat nejen perspektivu, ale i „reálnou“ podobu vzpomínek Josefy Klepáčkové, což je doloženo ponecháním jejího úzu vyprávění, srbských výrazů i obecné češtiny. To ovšem znamená i sníženou srozumitelnost textu, obzvláště pokud se Josefa Klepáčková opakuje, přechází z jedné nedokončené myšlenky na další nebo pokud nedodrhuje plynulost životního příběhu. Autor pak na některých místech nedostatečně vysvětluje religiozni prvky (např. šestinedělní cvičení, s. 41).

Michal Pavlásek také klade důraz na náboženství: „nejde o životní příběh v pravém slova smyslu, protože text je sestaven z mnoha rozhovorů, které spíše odkazují ke snaze porozumět dění v reformovaném sboru“ (s. 20), čímž odkrývá svůj zájem v prováděných rozhovorech a také ovlivňuje podobu narace. Autorův vstup do vzpomínání je patrný zejména při pohledu na chronologii vyprávění, jelikož první část (25 stran) začíná příchodem z Moravy do obce Veliko Srediště a končí současností, a ve druhé části (49 stran) se Josefa Klepáčková vrací do dětství a vypráví své osobní „náboženské“ vzpomínky až do současnosti. Je tak patrné, že první část měla charakter životního příběhu a druhá část souvisela s pokládáním otázek. Je tak otázkou, nakolik je proklamovaná příslušnost Josefy Klepáčkové k náboženství a k reformovanému sboru iniciována zájmem samotného autora předkládané publikace, ačkoliv je z textu patrné, že reformovaný sbor a vztah k náboženství byl pro Josefu Klepáčkovou skutečně velice významnou životní hodnotou.

Publikace se především snaží jednodušší formou zpopularizovat dějiny obce, přesto není nevýznamná ani svou

metodologií, neboť kromě již uvedeného narativního zprostředkování dějin uvádí také elicitaci fotografií jako doposud málo známou metodu výzkumu v českých sociálních vědách. Kniha si tak zaslouží pozornost nejen veřejnosti, ale i odborníků.

Luděk Jirka

Ivo Jirásek – Jakub Svoboda:
***Putování a smysl života:
proměna člověka v zimní
přírodě***

Univerzita Palackého,
Olomouc 2015, 236 s.

Monografie shrnuje výzkum v oblasti zážitkové pedagogiky v podobě zimního putování. Čtenář tedy dostává do rukou knihu, která nejprve vyjasňuje, co autoři chápou jako zážitkovou pedagogiku, přibližuje dějiny zimních kurzů v přírodě, dále velmi zevrubně až detailně předkládá metodologii výzkumu a poté, v nejzásadnější části, i výsledky spolu s interpretací. Cílem bylo předat a interpretovat zkušenost účastníků zkoumaného kurzu. Protože se autoři chtěli vyhnout převážně kvantitativnímu šetření, zvolili jako základní metodu interpretativní fenomenologickou analýzu a zčásti též autoetnografii. Přestože jde o odbornou monografii, kniha může být přínosná rozmanitému spektru čtenářů, pedagogů, vychovatelů, různým sociálním badatelům a dále těm, kteří se zabývají osobnostním rozvojem, včetně těch, kdo tento rozvoj hledají pro sebe. Z toho důvodu se tato recenze zaměří na důležitá témata, a nikoli na otázky metodologie a její správné aplikace; zaujme pohled spíše široce humanitní než odborně společenskovední.

Autoři výzkumu využili v součinnosti s Prázdninovou školou Lipnice opakovaně pořádaný kurz, jehož hlavním tématem a programovou náplní bylo zimní putování, ovšem tak, aby se nejednalo o kurz přežití ani tělocvičný horský pochod. Naopak byl kladen důraz na prožívání, na to, že jde o pouť člověka k sobě samotnému. Hlavní cíl proto představili následovně: „Zimním putováním v přírodě umožnit účastníkům přemýšlet o životních hodnotách, životě. Prožít zimní pouť jako zlomovou životní zkoušku ... Změna jako příležitost“ (s. 60). Výzkum se týkal konkrétního kurzu z roku 2011, a protože šlo o fyzicky i psychicky náročnou záležitost, skládala se celá akce z přípravné části, hlavního běhu a závěrečného setkání několik týdnů po části hlavní, putovní. Jádrem celého kurzu bylo čtrnáct dní putování, jehož se účastnilo dvacet osm lidí a sedm instruktorů. Ti všichni vyrazili na dva týdny mimo civilizaci do sněhem zasypaných hor východního Slovenska odkázaní jen sami na sebe, vše, co na celou dobu potřebovali, si nesli v batohu na zádech. Důraz, jak již řečeno, byl kladen na osobnostní rozvoj, na neformální a informální vzdělávání (s. 19). Autoři vnímají tuto zkušenost jako pedagogický prostředek; součástí však byly též přednášky a diskuse.

Když člověk prochází textem a seznamuje se postupně s kurzem, jeho cíli, s výzkumem, s účastníky, jejich motivací a reakcemi na prožívanou „proměnu člověka v zimní přírodě“, jak zní oprávněně část titulu knihy, nemůže ho nenapadnout, že člověk se dnes, alespoň na Západě, stal sám sobě problémem, a proto také tématem. Je jen logické, že se předmětem zájmu seriózních badatelů stanou kurzy, cesty, poutě a další příležitosti, kde

člověk nějak „pracuje na sobě“ či se něco o sobě „dozvídá“, hledá něco, co ho přesahuje. (Problematika je to široká, viz například oblíbenost „temné komory“ a dalších vpravdě extrémních počinů, při nichž člověk „něco se sebou dělá“). V knize se setkáváme s (nenáboženskou) poutí. Ať již to vyjadřují explicitně či ne, téměř všechny výpovědi svědčí o jistém duchovním hledačství. Při čtení tak před čtenářem vyvstává stále živěji téma spirituality. Lze dokonce mít za to, že je to hlavní téma studie. Potvrdí se to ostatně, když čtenář dojde k závěrům. „Souhrnně můžeme konstatovat, že prožitky a zkušenosti respondentů naznačují výrazně spirituální zaměření modu prožívání ... specifickou nenáboženskou poutí, podporující spirituální zdraví účastníků“ (s. 149). V duchovní vyprahlosti naší doby se nemůžeme divit, že ti, kteří nejdou tradiční religiózní cestou, ale nějakou cestou jít potřebují, mohou hledat tímto směrem a že i samotný kurz je tímto směrem vystavěn. Autoři to opatrně nazývají „vztah k transcenci“, ten tvoří samostatnou podkapitulu v závěru interpretací (s. 129), ve skutečnosti však postupuje všemi závěrečnými tématy interpretace (vztah k sobě, vztah k druhým, k přírodě a ke zmíněné transcenci). Mnohé v kurzu až nápadně připomínalo život člověka v církvi: rituály, návštěva kostela a kostnice, krypty, součástí závěru kurzu byl den služby v diakonii a dále vigilie. To vše jsou témata, která v Evropě, dokud ještě byla křesťanská, patřily převážně do hájemství církve. Začátek i konec akce si každý účastník označil zazvoněním na zvoneček. Podobnost s křesťanským rituálem tak není třeba hledat dlouho.

Ve vyprávění účastníků (ale i v materiálech vedoucích) se relativně často

objevují odkazy na karmu, tao a další prvky východní religiozity. Ať již o tom křesťané soudí cokoliv, je vidět, že v prostředí hledajících, když křesťanské zázemí ustoupilo, si vzniklé vakuum rychle nasálo témata odjinud. Z analýz také vyšlo, že účastníci vykazali nejmenší naladění na „latentní mono-teistickou orientaci“ (s. 182): křesťanský bůh zde, zdá se, roli nehraje.

Důležitou roli hrála záměrně volená zimní příroda. Snad ve všech případech prostupovala i onen „vztah k transcendenci“. Spirituální a v některých případech až nezakrytě religiózní zkušenosti či prožitky jsou „spojeny s prožitkem ze zimního putování“ (s. 92), s přírodou. To by jistě nebylo překvapivé u lidí, kteří dobrovolně odešli na dva týdny do divoké přírody něco zažívat a hledat. Zajímavé je, že téměř vše je laděno proti městu: pracuje se zde s opakem – čistá, panenská příroda a bytí v ní versus město. Bílý sníh rovná se vysněný ráj (s. 100). „Vítr ji očisťuje od všednosti, tohle je něco, čeho se jí ve městě nedostane. Je smývána špína z tváří i srdce, cítíme tu hloubku očištného procesu“ (s. 100). Ještě silněji je to vyjádřeno v přímé citaci účastnice: „Dvanáct dní si tu užíváš tu blízkost, tu autentičnost, tu krásu a nádheru ... A pak, prásk, realita je jinde. Realita je v ulicích přeplněných auty, lidmi, hlukem. Nelíbí se mi to. A chci zpátky. A taky že půjdu. Vracím se často“ (s. 108). Všechna tato s přírodou spojená spiritualita je – na rozdíl od křesťanství, kde to není nijak vyhraněné – bytostně antiměstská, to je ale škoda, protože všichni účastníci i vedoucí jsou z města; ve městě pracujeme, žijeme, studujeme, města jsou naším domovem, nikoli vrcholky Karpat. Taková spiritualita může ve městě působit jen ve vzpomínkách či jako touha po úniku... Autoři

zmiňují teorie povzbuzujícího či ozdravujícího prostředí (s. 137), které se spojuje zejména s přírodou. Jeho prvním znakem je pobyt v odlišném prostředí, než je naše každodennost. To známe i z tradičních náboženství, nejčastěji právě poutě. Tam to však není výhradně příroda, navíc postavená do dramatické opozice k městu. Nadto však, když zůstaneme u západní civilizace, tedy u křesťanství, všechny podoby spirituality byly navázány, ba hluboce provázány s ostatními složkami kultury, takže i mimo své prostředí, řekněme na pouti do daleké Compostely, člověk zažíval něco, co mělo vztah k jeho každodenní kultuře, protože jeho kultura (česká, stře-doevropská, střední třídy či ještě jiná) byla pravděpodobně mladší než Compostela a pouť do ní a vznikala již pod jejím vlivem. To neplatí v případě religiózních či spirituálních zážitků, které si člověk přinese z poutě odlehlou přírodou, ty zůstávají v našem domově, ve městě, nutně něčím cizím. Spiritualita je pak pouhou náplní volného času. „Realita je jinde.“ V tomto případě ve městě. Je ovšem logické, že autoři empirické studie se do těchto obtížných filosofických otázek nepustili. Problematizaci by vyžadovalo celé rozdělení života na volný čas, čili to, co zbude, když se odečte vše ostatní, a toto ostatní.

Za důležité nicméně považují ještě zmínit, že ač má spiritualita prožívaná v přírodě ve studii důležité místo, autoři se distancují od „environmentalistické ideologie“ (s. 140). Dalo by se uvést ještě několik dalších témat: proti převládajícímu přístupu naší současnosti vystoupí tváří v tvář drsné přírodě tradiční vnímání lidské konečnosti, smrtelnosti. V současném světě, kdy jsme více a více závislí na množství dalších lidí, aniž bychom si to nutně

uvědomovali, dává putování zimní přírodou člověku nejen silné vědomí sebe, ale především své závislosti na druhých, na skupině.

Autoři, eminentní zastánci holistické výchovy i zážitkové pedagogiky, se logicky postavili proti kritice M. Strouhala (*Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha 2013) vůči důrazu na zážitky v pedagogice (s. 38). Bohužel je nezpochybnitelné, že ač se může zážitková pedagogika zdárně rozvíjet a otevírat nové obzory, Strouhal má pravdu, že tradiční „kultivace logem“ a „knižní vědění“ (s. 38) leží v troskách. Holistická výchova, zážitková pedagogika ani žádné prožitky obecně toto vědění a vzdělání nenahradí (což autoři ani netvrdí). Svou erudicí, kterou v knize předvedli, se autoři bez nejmenších pochyb řadí ke skomírající kultuře ducha, knih a tichého studia.

Je zřejmé, že tato výpravně, na bílé křídě vydaná pečlivá studie může inspirovat mnohé další k účasti v podobném kurzu či k vytvoření nějakého obdobného, může být určitě nápomocna k dalším podobným výzkumům a pak všem, kteří se o toto živé téma zajímají.

Jiří Tourek

Jan Royt: *Krajinami umění*

Portál, Praha 2015, 176 s. + 16 s. přílohy.

Knihu rozhovorů s historikem umění Janem Roytem (*1955) vydal literární historik Martin Bedřich (*1982). Je to zatím druhý knižní rozhovor, který publikoval v nakladatelství Portál, kde působí jako šéfredaktor. V obou případech zvolil podobné

schéma otázek (na osoby, místa a prostředí) a obrátil se na své někdejší učitele z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, dva výrazné představitele současné (nejen římskokatolické) intelektuální scény. Z rozhovorů s literárním historikem a filologem Martinem Putnou (*1968) vyplynula soustředná reprezentace intelektuála a aktivisty, který se cítí být *Vždycky v menšině* (2013), zatímco v laskavém doprovodu Jana Royta čtenář prochází do široka otevřenými *Krajinami umění* (2015). To, že z obdobného konceptu i konfesní a odborné blízkosti autorů vznikly tak rozdílné knihy, svědčí nejen o výrazné osobitosti obou profesorů Univerzity Karlovy, ale také o profesní úrovni, kázní a empatii tazatele a redaktora, Martina Bedřicha.

Jan Royt působí jako učitel na Katolické teologické fakultě i Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a také na pražské Akademii výtvarných umění, je prorektorem po tvůrčí a ediční činnosti Univerzity Karlovy. V badatelské práci se zaměřuje zejména na studium křesťanské ikonografie, středověké malby a barokní zbožnosti, ale jak (nejen) z recenzované knihy vyplývá, jeho odborný rozhled je mnohem širší a hluboce zakotvený v životní zkušenosti. Kniha rozhovorů vznikla k příležitosti jeho šedesátých narozenin a je tedy vedle sborníku prací na jeho počest *Obrazy uctíváné, obdivované a interpretované*, který vydalo Nakladatelství Lidové noviny spolu s Ústavem dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, příležitostí k osobnější výpovědi. Nemá však povahu privátních memoárů; vzpomínky na rodinné prostředí, evangelickou víru předků, význam vztahu k půdě, ke krajině pod Řípem objasňují Roytovu cestu k umění a k volbě povolání. Tomu